

MATURITNÁ OTÁZKA Č. 2

- a) náboženstvo, religionistika, islam
- b) štátny rozpočet
- c) sloboda prejavu, právo na informáciu

a) náboženstvo, religionistika, islam

Religionistika je náuka o náboženstve, tvorí ju:

- 1.) história náboženstva – skúma náboženstvo ako spoločenský jav, ktorý vzniká medzi ľuďmi v určitom historickom období, taktiež skúma pôvod, príčiny, podstatu, korene a vznik v chronologickom slede
- 2.) teória náboženstva – skúma náboženstvo z 3 hľadísk:
 - **filozofické hľadisko** – vysvetľuje náboženstvo vo všeobecnosti (všeobecnom slova zmysle) ako univerzálny jav, pričom si všíma najvšeobecnejšie zákonitosti vývoja náboženstva, zameriava sa na pôvod a príčiny vzniku jednotlivých náboženstiev z najvšeobecnejšieho teoretického hľadiska
 - **sociologické hľadisko** – skúma náboženstvo ako spoločenský jav vzniknutý medzi ľuďmi, všíma si, aký dopad má náboženstvo na medziľudské a sociálne vzťahy a ako pôsobí na riešenie problémov medzi ľuďmi, či je náboženstvo integrujúce (zjednocujúce), alebo či je príčinou rozdelenia
 - **psychologické hľadisko** – skúma a rozoberá vplyv náboženstva na psychiku človeka, jeho vnútorný svet, utváranie predstáv, citov, ale aj na ovplyvňovanie správania

Náboženstvo je forma spoločenského vedomia, duchovný produkt ľudstva a je súčasťou kultúry každého národa. Podľa marxizmu je to fantastický odraz vonkajších síl v hlavách ľudí, kt. vládnu nad človekom, ide o také nadprirodzené sily, kt. úplne ovládnu človeka a on si ich nevie vysvetliť. Prvotnou príčinou náboženstva je strach.

L. FEUERBACH (nemecký materialista a marxista) – dielo „*Podstata kresťanstva*“ (1843, niekedy ako „*Podstata náboženstva*“) – človek stvoril Boha podľa svojho obrazu (antropomorfizmus), kladie ho mimo seba, klania sa mu a vytvára si k nemu vzťah človek-Boh, je potrebné, aby v obraze Boha spoznal sám seba a nahradil vzťah človek-Boh vzťahom človek-človek (humanizmus)

K. JASPERS (nemecký filozof) – náboženstvo je „filozofia obyčajného človeka, druh filozofickej viery, „presvedčenie, že Boh existuje, je predpoklad filozofie a nie jeho následok“.

Názor na náboženstvo v súčasnosti – náboženstvo je viera v kreatívnu tvorivú silu, kt. sa opiera o zjavenia, lásku k Bohu a náboženské vedomie. Každé náboženstvo si vytvára náboženské kultúry (zamerané na určité náboženské obrady, kt. pomáhajú dostať sa bližšie k Bohu).

Náboženstvo má vyše 200 druhov a delí sa na:

- 1.) svetové – kresťanstvo, islam, katolicizmus, protestantizmus, budhizmus
- 2.) národné – judaizmus, hinduizmus, šintoizmus, džinizmus, konfucionizmus, taoizmus
- 3.) rodovo-kmeňové – šamanizmus (Afrika, Austrália, Južná Amerika, Oceánia)

Existujú 2 teórie pri vysvetľovaní vzniku náboženstva:

- 1.) ateistická (vedecká) – vysvetľuje vznik sveta na základe vedeckých dôkazov tzv. evolucionistickou metódou, t.j. náboženstvo vzniklo vo vývoji spoločnosti v určitom historickom období
- 2.) teistická (sakrálna) – vysvetľuje náboženstvo zo svojich hlavných duchovných zdrojov, náboženstvo je produkt a výsledok zjavenia (kresťanstvo), vyvolenosti (judaizmus) alebo oznámenia jedinej správnej cesty poznania (budhizmus)

Korene a príčiny vzniku náboženstva sú:

- 1.) historické – spočívajú v tom, že náboženstvo ako historický jav vznikol v určitom časovom období, prenášal sa (tradoval) z generácie na generáciu, z rodiny na rodinu a silno ovplyvnil myslenie ľudí - tradicionalizmus
- 2.) psychologické – pod vplyvom zlých psychických stavov (napr. otrokárstvo) sa ľudia priklonili k náboženstvu
- 3.) sociologické (spoločensko-sociálne) – spočívajú v zlých sociálnych pomeroch, sú to zároveň korene spoločenské a sociálne, pretože príčinou vzniku náboženstva môže byť neriešená spoločenská situácia, v kt. sa človek nachádza, osamelosť, ochladenie medziľudských vzťahov, nepochopenie, ...
- 4.) kultúrne – náboženstvo je súčasťou každej kultúry, je znakom každej civilizácie a každá kultúra národa a kmeňa vychádza z tradícií a demografických podmienok, kt. sa následne prenášajú do náboženstva, rešpektuje životné podmienky a zdroj živobytia

Funkcia náboženstva môže byť:

- 1.) svetonázorová – každé náboženstvo nám poskytuje hotový ucelený názor na svet a poskytuje návod ako žiť, myslieť, konať a správať sa
- 2.) iluzórno-kompenzačná – náboženstvo nám poskytuje náhradu toho, čo sa nám v živote nedostáva, vytvára ilúzie, predstavy o posmrtnom, inom živote – dokonalejšom, lepšom, spravodlivejšom, náboženstvom si kompenzujeme krivdy a nedostatky
- 3.) normatívna (regulatívna) – náboženstvo usmerňuje správanie človeka, predpisuje normy správania
- 4.) integračná – náboženstvo zjednocuje ľudí do spoločenstiev – ekumenické hnutie = snaha o zjednotenie všetkých cirkví
- 5.) dezintegračná – náboženstvo vyvoláva rozpory a je príčinou konfliktov a vojen

Súčasní historici nie sú schopní dospieť k počiatkom náboženstva z dvoch príčin:

- 1.) chýbajúce dôkazy – archeologické vykopávky nám neposkytujú dostatočné dôkazy o tom, ako ľudia rozmýšľali, čoho sa báli a prečo verili – dohady
- 2.) nedostatočná výpoveď – súčasné kmene žijúce v strednej/Južnej Amerike a Afrike nevypovedajú dostatočne o tom, prečo ľudia v minulosti verili

Rané formy náboženstiev v chronologickom poradí:

- 1.) animizmus (lat. *anima* = duša) – oduševňovanie prírody a neživého, skúsenosti, sny, vízie, halucinácie a neživotnosť mŕtvov priviedli primitívnych ľudí k predstave, že v tele človeka sídli duša a po smrti žije ďalej, opúšťa telo a prebýva v stromoch, riekach a skalách – uctievanie všetkej prírody
E. TAYLOR (anglický antropológ, 19.st.) – snaha o zistenie príčin a pôvodu náboženstva
- 2.) animatizmus – jemnejšia odnož animizmu - existuje neosobná sila, kt. všetko oživuje, viera v nadprirodzené, kt. vyvoláva v človeku pocity strachu, určitej úcty a vážnosti
R. R. MARETT (francúzsky antropológ) – náboženstvo je emocionálna reakcia na neznámo, „náboženstvo je skôr vytancované ako vymyslené“
- 3.) mágia – úsilie ovládnuť alebo prinútiť prírodné sily, aby splnili vôľu človeka, je založená na opakovaní určitých magických slov za cieľom dosiahnutia želaného výsledku. Z rituálov a zaklínadiel sa stali obeť. Môže byť:
 - **biela (Púbostná)** – zameraná na privodenie lásky iného pohlavia
 - **čierna** – privodenie trestu/pomsty pre iného človeka (voskové figúry s podobizňou, ihlice, kúsok papiera s menom na spálenie, ...)
 - **imitačná (výrobná)** – rozšírená medzi indiánmi, väčšia úroda (v obdobiach sucha sa tancovali rituálne tance do kruhu a v strede tancoval jeden, kt. bral do úst vodu a vyplával ju s cieľom dosiahnuť dažď)**J. FRASER** (škótsky znalec folklóru) – dielo „*Zlatá ratolesť*“ (19.st.) – dokazovanie, že náboženstvo vzniklo z mágie – „náboženstvo je uprosovanie a uzmierovanie síl prírody“
- 4.) totemizmus (*o totem = jeho rod*) – základom je totem (zvierací predok zobrazovaný ako symbol, zabezpečovateľ potravy a ochrana – „sme potomkovia medvedice, stromu, duba, ...“), je to viera v spoločný pôvod a pokrvné príbuzenstvo kmeňa s určitým druhom zvierat, rastlín alebo iných predmetov
J. LONG; S. FREUD – dielo „*Totem a tabu*“ – náboženstvo vzniklo z otcovskej neurózy – synovia obdivovali otca, chceli jeho silu a závideli mu, zabil ho a neskôr svoj čin oľutovali – vznik náboženstva
- 5.) fetišizmus (*port. fetico = urobený*) – je to slepé uctievanie predmetu/modly/talizmu, kt. sú pripisované nadprirodzené vlastnosti a ovplyvňuje ľudský život
- 6.) šamanizmus (*šaman = čarodajník*) – rozšírený hlavne v SV Mongolsku, je založený na tanečných rituáloch, prostredníctvom ktorých dosiahne šaman spojenie s bohmi, a tí mu vnuknú určité myšlienky a spôsoby riešenia problémov aj za pomoci omamných látok

Islam (*slm* resp. *salám* = mier – oddanosť viere a podriadenie sa bohu, úplné odovzdanie sa do vôle božej a podrobenie sa jeho prikázaniam) vznikol v 6.st. pr. Kr. v Arábii, založil ho **MOHAMED**. Islam má 1,3 miliardy veriacich, je rozšírený na Arabskom polostrove, v Afrike, Indonézii, v mestách Damask, Bagdad, Samarkand, Káhira, Grenada, Kordóba. Mohamed pochádzal z rodu *Hášim*, zo známeho kmeňa *Kurajšovcov*, kt. v 5.st pr. Kr. dobyli *Mekku* (vtedajšie hlavné mesto Arábie, obchodné, politické, kultúrne centrum, križovatka ciest karaván – bol tu prameň Zem-zem a *Kaaba* (kocka) – Boží dom-chrám, ktorý dal údajne postaviť Adam, zničili ho záplavy a opäť ho dal postaviť Abrahám – je tu zabudovaný vzácny čierny meteorit, kt. keď dopadol, bol biely, avšak pod nánosom rúk pútnikov sčernel). Mohamed sa narodil v Mekke okolo r. 570 pr. Kr. podľa gregoriánskeho kalendára, po matkinej smrti sa ho ujal strýko *Abú-Talib*, kt. taktiež pochádzal z *Kurajšovcov*, keď dospel, vstúpil do služby u bohatej vdovy – *Chadídža*, sprevádzal ju po karavánach, oženil sa s ňou, často v noci chodieval do jaskyne pod horou *Hira*, raz sa mu vo sne zjavil **Gabriel** (stál v ohnivom oblaku a oznámil,

že boh – *Allah* si ho vybral za svojho proroka a ďalších 25 rokov sa mu zjavoval). Oznamoval mu najdôležitejšie proroctvo: „**Niet Boha okrem Alaha a Mohamed je jeho prorok**“/“*Niet Boha okrem Boha a Mohamed je posol boží*“. V r. 622 pr. Kr. ušiel Mohamed z Mekky do *Mediny (Jatrib)* = *hidžra*, hlásal, že každý môže byť moslimom, vyzýval k ničeniu pohanských modiel – bohatí obchodníci sa báli o svoje sociálne postavenie, a vystúpili proti nemu. V Medine zhromaždil viac prívržencov, postavil prvú mešitu a v r. 630 pr. Kr. dobyl Mekku, vtedy nastalo rýchle šírenie islamu. Mohamed zomrel r. 632 pr. Kr.

Moslimovia veria, že pozemský život je skúškou a prípravou na život na onom svete, veria v súdny deň, vzkriesenie, raj a peklo. Keď moslim zomrie, je umytý, odetý do bielej látky a pochovaný ešte v ten deň, keď zomrel. Celá vierouka je spísaná v **Koráne**, kt. obsahuje 114 kapitol = **súry**, všetky okrem jednej sú usporiadané podľa veľkosti a dopĺňa ich zbierka **haditov** = zbierka zvyklostí – **súna** (*arab.* zvyk), výrokov a skutkov Mohameda, sú nimi popísané i steny mešít. Mnohí moslimovia vedia naspamäť pasáže z Koránu.

Islam sa riadi tzv. 5 piliermi islamu:

- 1.) vyznanie viery = *šahadah* (krédo) – existuje jeden boh a prorok
- 2.) modlitba 5x za deň = *salah* – na svitaní, napoludnie, popoludní, po západe slnka a večer smerom k Mekke
- 3.) pôst = *ramadán* – moslimovia majú prikázané postiť sa celý jeden mesiac od východu do západu slnka. nemôžu jesť, piť, fajčiť, mať sex (všetko toto robia, keď sa zotmie)
- 4.) vykonanie púte = *hadždž* – posvätná púť do Mekky, aspoň raz za život
- 5.) platenie dane = *zakát* – na podporu chudobným

Delenie moslimov:

- 1.) sunniti – zastávajú názor, že Mohamedovým nástupcom sa môže stať každý moslim
- 2.) šiíti – zástupca môže byť len niekto z jeho príbuzných

b) štátny rozpočet

Rozpočtová (fiškálna) politika je ovplyvňovanie štátu prostredníctvom príjmov a výdavkov štátneho rozpočtu od vládnej úrovne až po miestnu, regionálnu úroveň.

Štátny rozpočet je centralizovaný peňažný fond, ktorý má formu bilancie (porovnanie ľavej strany = príjmy T a pravej strany = výdavky G). Môže byť:

- 1.) rozpočtový prebytok – príjmy sú väčšie ako výdavky ($T > G$).
- 2.) rozpočtový nedostatok – príjmy sú nižšie ($T < G$), vzniká štátny dlh
Štátny deficit je prenos štátneho dlhu z jedného roka na druhý
- 3.) vyrovnaný rozpočet – ($T = G$)

Etapy štátneho rozpočtu:

- 1.) prípravná - etapa zostavovania štátneho rozpočtu (prezident, premiér, minister financií)
- 2.) etapa schvaľovania parlamentom
- 3.) etapa plnenia - v priebehu plnenia môže prísť k presunom v jednotlivých položkách
- 4.) kontrola - stanovuje sa záverečný štátny účet, akási uzávierka (bilancia)

Zásady štátneho rozpočtu:

- 1.) každoročné zostavovanie štátneho rozpočtu
- 2.) úplnosť- všetky príjmy a výdavky sa musia zahrnúť
- 3.) realnosť- treba vychádzať z reálnej ekonomickej situácie, z reálneho rastu HDP a reálnych predpokladaných príjmov
- 4.) schodkovitosť- ŠR má formu schodku, platí „zlaté pravidlo rozpočtovej politiky“= schodok sa snažia dorovnať
- 5.) publicita (verejnosti)- ŠR nemôže byť zostavovaný tajne

Príjmy štátneho rozpočtu:

- 1.) pravidelné
 - **dane**
 - **poplatky**
 - **clá**
 - **pokuty**
- 2.) nepřavidelné
 - **jednorázové príjmy**- napr. štát predá štátny majetok
 - **mimoriadne**- štát zavedie v tomto roku mimoriadne poplatky
 - **dočasné**- sú výnosy z cenných papierov

Výdavky štátneho rozpočtu:

- 1.) ekonomického charakteru = investičné - do podnikov
- 2.) neekonomického charakteru
 - **neinvestičné**- na rozvoj infraštruktúry
 - **pre potreby štátu**- vláda, parlament
 - **na obranu štátu**- armáda, bezpečnosť
 - **na splácanie štátneho dlhu**
 - **sociálne výdavky**- štátne sociálne dávky (rodičovský príspevok, prídavky na deti, dávky v hmotnej núdzi, ...)

Poplatky- kolky, koncesionárske poplatky sú povinné platby štátu vyplývajúce zo zákona, ich výška je stanovená od rozsahu a obsahu činností v štát. správe (súdne poplatky- pri rozvoje, akékoľvek súdne rokovania- súdne trovy); správne poplatky- kolky, pri vybavovaní občianskeho preukazu, matričná činnosť; miestne poplatky (za smeti, za psa...)

Clá sú poplatky vyplývajúce zo zákona, ktorými sa platí za dovoz tovaru do krajiny (dovozné clo), za vývoz tovaru je vývozné clo alebo za prepravu tovaru je prepravné clo. Výkonný orgán štát. správy, ktorý vyberá clo sa nazýva colnica.

Pokuty určuje mesto a obec, ich cieľom je udržiavanie poriadku.

Daň je povinná platba štátu, stanovená zákonom, je presne stanovená výška dane a presne stanovený čas platby. Riadi sa daňovou sústavou z roku 1992. Dane delíme na:

- 1.) priame dane
 - **dane z príjmov fyzických a právnických osôb**
 - **majetkové dane** (z nehnuteľností, stavieb, pozemkov)
 - **dedičná daň**
 - **daň z výhry, z darovania**
 - **cestná daň**
- 2.) nepriame dane - odvádza ich za nás platiteľ daní:
 - **daň z pridanej hodnoty = DPH = univerzálna daň** - je to daň z obratu znížená o výrobné náklady, platíme ju v cenách tovarov a služieb
 - **selektívne dane = prohibičné dane**- pre vybrané druhy tovarov (daň z uhl'ovodíkových palív a mazív, daň z alkoholu, piva, vína, tabakových výrobkov), cieľom je znížiť spotrebu daných výrobkov

Daňový subjekt je ten, čo platí dane. Môže byť:

- 1.) **daňový poplatník (daňovník)**- platí priame dane, znáša aj daňové zaťaženie
- 2.) **platiteľ daní**- platí nepriame dane, neznáša daňové zaťaženie.

Daňový objekt je to, z čoho odvádzame daň (nejaká vec, predmet- dom, nehnuteľnosť).

Daňový základ je suma peňazí, z ktorých sa odvádza daň.

Daňová sadzba je to merítko, ktoré je dané, určené v daňových tabuľkách, podľa ktorých sa zdaňuje daňový základ.

c) Sloboda prejavu

Sloboda prejavu patrí medzi politické a ľudské práva. Aby človek mohol plnohodnotne, žiť musí mať možnosť slobodne sa vyjadrovať a slobodne presadzovať svoje názory a myšlienky. Bez slobody prejavu a myslenia neexistuje ľudská dôstojnosť ani demokracia. **THOMAS JEFFERSON** v 19.st. povedal, že ak by som sa mohol rozhodnúť medzi vládou bez slobodnej tlače a slobodnou tlačou bez vlády, dal by prednosť tej druhej.

Podmienky slobody prejavu:

- 1.) obmedzenosť – môže nastať len vtedy, keď to vymedzuje zákon
- 2.) legitímnosť – ochrana práv iných, bezpečnosť iných, verejný poriadok, ochrana verejného zdravia a mravnosti
- 3.) nevyhnutnosť- opatrenie musí byť nevyhnutné v demokratickej spoločnosti, pričom sa nevyhnutnosť obmedzenia posudzuje v konkrétnom prípade (posudzuje sa aj obsah prejavu a záujem verejnosti)

Urážka je prípadom obmedzenia slobody prejavu v zákone – ak novinári napíšu zjavnú lož ide o zneužitie slobody prejavu, možno to riešiť:

- 1.) svojpomocne použiť dostupné masmediálne prostriedky na opravu alebo v novinách žiadať tlačovú opravu (upravuje to tlačový zákon), oprava v rozhlase alebo televízii (zákon o vysielaní, zákon o oprave nepravdivých výrokov).
- 2.) podať trestné oznámenie

Prejav – každé správanie človeka, ktorým vyjadruje svoj názor, postoj k okoliu, udalostiam, či už minulým, prítomným alebo budúcim. Sloboda prejavu sa často chápe ako prostriedok na dosiahnutie cieľu. Šírením svojej slobody jednotliviec tlmočí svoje názory a myšlienky cez tlač, TV, pričom musí dbať na to, aby mal jeho prejav taký právny obsah, ktorý by neporušoval silu zákona.

Tlačový zákon je zákon slobody prejavu z roku 1966. Tento zákon určuje presné podmienky, ktoré sa musia splniť, aby osoba staršia ako 18 rokov mohla vydávať periodickú tlač.